

ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглянуто сутність та значення збалансованого розвитку регіону у межах системи економічної безпеки. Визначено концепцію збалансованого розвитку регіону та її складові. Рис. 2. Ист.11

Ключові слова: збалансований розвиток, економічна безпека, регіон.

Постановка проблеми. Головним національним інтересом є сталий розвиток економіки та добробут громадян України. Забезпечення національних інтересів та економічної безпеки - найважливіші функції держави та її регіонів.

Найгостріші проблеми сьогодення у сфері забезпечення національної безпеки взагалі і економічної зокрема були визначені у Законі України «Про основи національної безпеки України» [1], у якому зазначено, що вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки в сучасних умовах господарювання визначається через призму збалансованого розвитку як одного із невід'ємних елементів забезпечення національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і прикладним аспектам вирішення багатогранної проблематики економічної безпеки загалом і в площині збалансованого розвитку присвячені праці В.М. Гейця, Б. М. Данилишина, Г.В. Козаченко, В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова, І.О. Крюкова та багатьох інших дослідників, зокрема їх результати представлено у роботах [2 - 6]. Узагальнення думок учених і експертів щодо джерел виникнення загроз економічній безпеці дає змогу стверджувати, що головна загроза полягає у відсутності цілеспрямованої політики державного регулювання економічними процесами, що відбуваються як в країні, так і в її регіонах. Визначальним у проведенні економічних реформ повинна стати концепція збалансованого розвитку.

Метою статті є обґрунтування потреби в збалансованому розвитку економік регіонів як передумови їх економічної безпеки.

Матеріали і результати досліджень. В епоху становлення християнства й раннього середньовіччя безпека трактувалася як невід'ємний атрибут божого провидіння, як функція віри. Характерна риса християнської думки цього періоду – формування морально-етичних догм, відповідно до яких повинно будуватися мирське життя всіх шарів суспільства.

У період становлення капіталізму наукові уявлення про безпеку розвивалися в руслі ідей так званого природного права. Одним з його найбільш яскравих прибічників був англійський вчений Т. Гоббс, який трактував проблему безпеки стосовно своєї теорії походження держави.

Одним з основоположників сучасного погляду на безпеку суспільства є В. Парето. Ця проблема порушувалася ним в дослідженнях першої чверті ХХ ст., в котрих безпека суспільства характеризувалася як взаємозв'язок трьох складових: політичної стабільності, економічного процвітання, обороноздатності держави, залежних у свою чергу як від певних внутрішніх, так і зовнішніх параметрів.

Взагалі поняття «безпека» вживається стосовно дуже багатьох процесів. Воно має конкретно-історичний характер і тісно пов'язане з усіма формами життєдіяльності, взаємодіючими в системі «природа-людина-суспільство».

У XVII–XVIII століття практично в усіх країнах світу утвердилась точка зору, що держава має за головну мету всезагальний добробут та безпеку [7]. Тому термін «безпека» отримує в цей час нове трактування: стан, ситуація спокою, яка з'являється як результат відсутності реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації. Появу терміна «національна безпека» приписують президентові США Т. Рузвельту, який на початку ХХ ст. визначив її як сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя та здоров'я усіх його громадян. Таке визначення увійшло в світову політику й науку. Звісно, національна безпека – це багатопланове поняття, до якого входять оборонна, економічна, інноваційна, енергетична, продовольча та інші види безпеки. Але не можна досягти будь-якого рівня військової безпеки або соціальної злагоди без міцної та ефективної економіки. Питання економічної безпеки при комплексному підході до вирішення проблем національної безпеки набувають першочергового значення для забезпечення надійної обороноздатності країни, її національної конкурентоспроможності, захисту інформації, ефективної соціальної політики, захисту від екологічних катаклізмів.

Необхідність поглибленого дослідження проблеми економічної безпеки держави безпосередньо зумовлена характером практичних завдань, які вирішує країна в умовах

становлення ринкових відносин. Це спонукає до перегляду підходів щодо забезпечення економічної безпеки держави та подальшої розробки підходів щодо її визначення в економічній науці.

У науковій літературі ще не створено єдиного визначення економічної безпеки держави. Існуючі трактування вітчизняних та зарубіжних фахівців відрізняються різноманітністю підходів і містять суттєві розбіжності.

Так, на думку С.В. Мочерного, під економічною безпекою слід розуміти стан незалежності держави у формуванні й розвитку власної економічної системи та комплекс заходів щодо її забезпечення [9]. В. Шлемко визначає економічну безпеку як стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави. О. Лепіхов вважав, що економічна безпека – це стан економічної системи, який характеризується стійкістю по відношенню до впливу внутрішніх та зовнішніх дій, що загрожують суспільству. В. Савін трактував економічну безпеку як систему захисту життєвих інтересів країни. Об'єктом захисту можуть бути народне господарство країни в цілому, окремі регіони країни, окремі сфери і галузі господарства, юридичні і фізичні особи. За Л. Абалкіним, економічна безпека – це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання і в якому держава має можливість виробляти і проводити в життя незалежну економічну політику. В. Сенчагов пов'язує економічну безпеку з таким станом економіки держави, який дозволяє захищати її життєво важливі інтереси. А. Городецький та А. Архіпов під економічною безпекою мають на увазі здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на міжнародному й міжнародному рівнях.

Як видно, більшість авторів характеризують економічну безпеку як стійкість економічної системи до впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, а стійкість потребує її розвитку. Якщо економіка не розвивається, то можливість виживання швидко скорочується.

На основі проведеного аналізу доцільно зазначити, що більшість вчених погоджується з тим, що визначення сутності економічної безпеки є досить проблемним. Дехто вважає, що «економічна безпека знаходиться на межі економіки та безпеки і є міждисциплінарною категорією». Інші стверджують, що це – синтетична категорія політичної економіки та політології.

Таким чином, на основі проведених досліджень доцільно стверджувати, що економічна безпека є поєднанням економічних інтересів і загроз суспільства та здатності держави до захисту власних національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також спроможність національної економіки зберігати та оновлювати процес розширеного суспільного відтворення, а економічна безпека регіону – сукупність взаємовпливу економічних інтересів і загроз, що забезпечують його стійке функціонування, конкурентоспроможність й самодостатність, а також сприяють підвищенню рівня і якості життя населення в контексті забезпечення національної безпеки.

Система економічної безпеки регіону має складну внутрішню структуру, у якій можна виділити три її найважливіших елементи:

1. Економічна незалежність. Економічна незалежність не має абсолютного характеру. У цих умовах економічна незалежність означає можливість контролю за власними ресурсами. Необхідно вийти на такий рівень виробництва, ефективності і якості продукції, що забезпечує її конкурентоспроможність серед регіонів і дозволяє на рівних брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках і обміні науково-технічними досягненнями.

2. Стабільність і стійкість роботи, що передбачають захист власності у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, стримування факторів, здатних дестабілізувати ситуацію у регіоні (боротьба із кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що можуть викликати соціальні потрясіння й т.д.).

3. Здатність до саморозвитку й прогресу. Створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього й загальнокультурного рівня працівників стають необхідними й обов'язковими умовами стабільності й самозбереження.

Графічна ілюстрація дозволяє розширити горизонт розуміння (сприйняття) досліджуваного явища і визначити контури бажаного стану системи економічної безпеки регіону, що має не тільки семантичний, але й математичний вираз (рис. 1) [11].

Як видно з рис. 1, бажаний стан системи економічної безпеки регіону має правильну графічну форму, яка насамперед передбачає рівновагу між ресурсами регіону та їх використанням (вісь ОУ і ОZ), тобто збалансованість цих величин.

При цьому збалансованість характеризує різні аспекти розвитку регіональної економіки: збалансованість за цілями і ресурсами; збалансованість між різними сферами громадського виробництва, видами економічної діяльності, територіально-виробничими частинами регіональної економіки; досягнення балансу між управлінням і самоврядуванням в регіональному розвитку, між

ринковим механізмом і механізмом державного регулювання регіональної економіки; збалансованість інтересів у системі регіональної економіки (приватних і громадських, соціальних і економічних і тому подібне); збалансований розвиток промислових центрів і периферійних або навіть депресивних територій усередині економічної системи регіону.

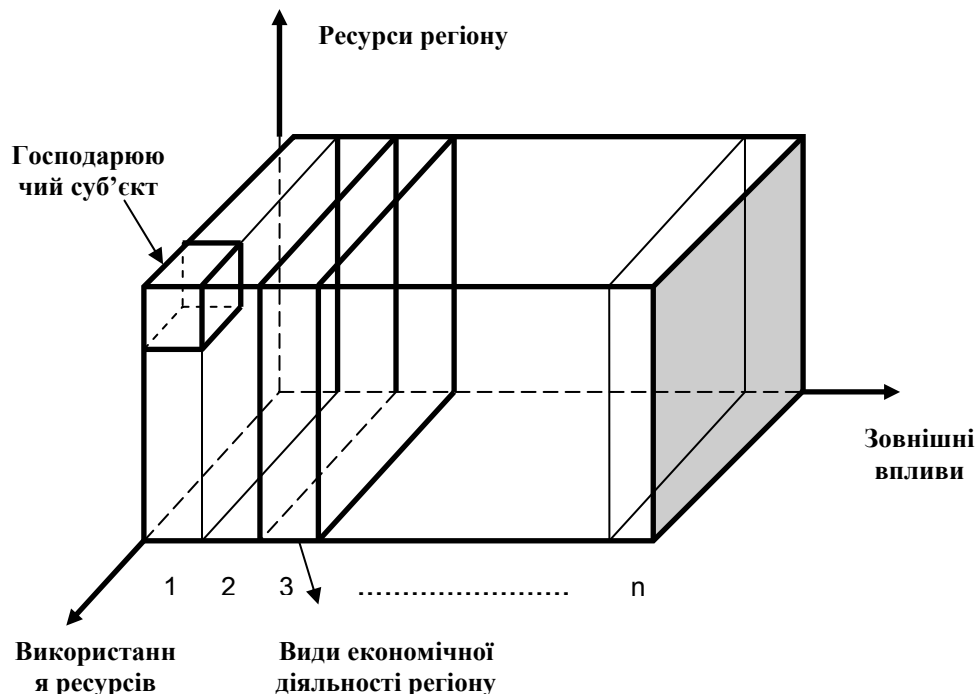

Рис. 1. Конттури бажаного стану системи економічної безпеки регіону

Отже, збалансований розвиток регіону розглядається як такий розвиток, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства сприяють його економічній безпеці.

Концепція збалансованого розвитку передбачає реалізацію цілісної системи принципів діяльності. При цьому системоутворюючими принципами є принцип цілісності, збереження, прозорості, передбачуваності. Головними принципами територіального управління збалансованим розвитком регіону є субсидіарність, децентралізація, партнерство, програмування. Субсидіарність - це громадсько-політичний принцип, за яким вищі рівні управління мають право і повинні розв'язувати лише ті регіональні проблеми, для самостійного розв'язання яких нижчі рівні управління не мають достатніх прав чи ресурсів (ідеальною є схема "держава регулює за допомогою законодавчих актів і надає ресурси, а регіони діють"). Децентралізація - це перерозподіл владних повноважень між центром і регіонами з метою їх ефективного використання, посилення відповідальності та заохочення регіональних ініціатив, оптимізації практичного вирішення питань на регіональному і місцевому рівні. Партнерство - співробітництво між суб'єктами різних рівнів територіально-адміністративних одиниць. Програмування - розробка на основі партнерства стратегій розвитку територій з урахуванням держаних пріоритетних довгострокових та короткострокових цілей.

Відтак, концепція збалансованого розвитку має містити сукупність організаційних і економічних важелів із притаманними їм формами управлінського впливу, які діють на економічні і організаційні параметри з метою формування балансу між виробництвом та споживанням, попитом та пропозицією, отримання конкретних переваг та досягнення ефективності діяльності загалом.

Крім того, що концепція збалансованого розвитку включає такі компоненти, як: цілі, принципи, завдання, важелі, методи, форми, інструменти, інформаційну базу та засоби її опрацювання, вона також вміщує функціональну систему і систему забезпечення рис. 2.

Рис. 2. Складові концепції збалансованого розвитку регіону

Функціональна система включає увесь масив складових елементів, який можна простежити у проміжку від постановки цілей до їх кінцевого досягнення, і містить такі структурні підсистеми управління, як планування, організація, мотивація, контроль, моніторинг, регулювання тощо. Система забезпечення містить супровідні елементи ресурсного, трудового, нормативно-правового, науково-технічного, інформаційного забезпечення.

Основне завдання держави в контексті забезпечення економічної безпеки - створення такого економічного, політичного та правового середовища й інституційної інфраструктури, які б стимулювали найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні процеси, виробництво перспективних конкурентоспроможних товарів. Цей процес має супроводжуватися реалізацією низки заходів, серед яких найактуальнішими є:

діагностика галузевої конкурентоспроможності, створення умов для входження до світової господарської системи;

вибір пріоритетних сфер, галузей, комплексів, які в змозі забезпечити вихід на світові ринки;

розробка програм та механізмів їх реалізації відповідно до обраних пріоритетів;

забезпечення активної участі в реалізації програм держави та інших суб'єктів господарської діяльності.

Висновки. Отже, збалансований розвиток регіону розглядається як такий розвиток, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства сприяють його економічній безпеці. Тоді як економічна безпека регіону - це сукупність взаємовпливу економічних інтересів і загроз, що забезпечують його стійке функціонування,

конкурентоспроможність й самодостатність. У статті доведено, що передумовою економічної безпеки регіону є його збалансований розвиток, який закарбовується відповідною концепцією.

Література

1. Закон України про основи національної безпеки України // Відом. Верховної Ради України. - 2003. - № 39. - Ст. 351
2. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
3. Регіональна політика та механізми її реалізації. / за ред. М.І. Долішнього. -К.: Наукова думка, 2003. - 489 с.
4. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А.В. Козаченко, А.Н. Ляшенко, В.П. Пономарев– К.: Лібра, 2003. –280 с.
5. Пономаренко В.С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование / В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова– Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2004. – 144 с.
6. Крюкова І. О. Проблема збалансованості підсистем сталого економічного розвитку / І. О. Крюкова // Економічний простір. - 2009. - №22. - С. 224-229.
7. Блохин С.В. Понятие экономической безопасности // Вестник Российской академии государственной службы при Президенте Российской Федерации
8. Экономическая безопасность России: Общий курс: Учебник / Под ред. В.К. Сенчагова. 2-е изд. - М.: Дело, 2005. - 896 с
9. Чорнодід І. С. Економічна Безпека як категорія економічної теорії // Актуальні проблеми економіки , 2006, №11. – С. 80–81.
10. Сенчагов В. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России // Вопросы экономики, 1995, №1. – С. 97–106.
11. Організаційно-економічний механізм стійкого функціонування підприємств малого бізнесу: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 [Електронний ресурс] / Ю.В. Ткаченко; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2002. — 21 с.

Zablodskaya I.V. Сбалансированное развитие региона как предпосылка его экономической безопасности

В статье рассмотрены сущность и значение сбалансированного развития региона в пределах системы экономической безопасности. Отмечена концепция сбалансированного развития региона и ее составляющие. Рис. 2. Ист.11

Ключевые слова: сбалансированное развитие, экономическая безопасность, регион.

Zablodskaya I.V. The balanced development of region as pre-condition of his economic security

In the article essence and value of the balanced development of region is considered within the limits of the system of economic security. Conception of the balanced development of region and its constituents is marked. Fig. 2. Ist.11

Keywords: development of balance, economic security, region.

Заблодська І. В.- д.е.н., професор, директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України.

Поступило до редакції 16.06.2011